

Grébel Szabolcs¹ – Pesuth Tamás²:

BANKI ETIKA AZ ERKÖLCSI ÉRTÉKEK ÉS ÉRTÉKÍTÉLETEK SZEREPE A PÉNZÜGYEKBEN

Jes Villa: Ethics in Banking The Role of Moral Values and Judgements in Finance Palgrave Macmillan, London, 2015, 212. o.

Jes Villa Ethics in Banking című könyvének célja, hogy bemutassa az erkölcsi felelősségvállalás fontosságát a bankszektorban, illetve a banki etika gyakorlati alapjait és alkalmazását. A könyv három nagy fejezetre osztható: az első a banki tevékenység filozófiai perspektívából való megközelítését tárgyalja, a második a banki etika elméletével foglalkozik a különböző banki termékeken és szolgáltatásokon, valamint az ügyfél és bank viszonyán keresztül, a harmadik pedig a rideg valóságot, a banki etika kritikáját ismerteti. A 2008-as globális pénzügyi válság egyik fontos következménye, hogy a kizárólag profitorientált – neoliberais – megközelítésen túl a társadalmat is szolgálnia kell a bankoknak, amihez elengedhetetlen az erkölcsös banki magatartás, de ez nem kizárólag szabályozási, hanem szervezeti, kulturális kérdés.

Heller Farkas Etikai tudomány-e a közgazdaságtan című könyvében megfogalmazott állításával egyetértünk: „A közgazdaságtan etikai tartalom nélkül csak az képzelheti el, aki vagy a közgazdaság, vagy az erkölcs fogalmával nincs tisztában.” [Heller, 1926:151]³ A közgazdaságtan mint tudomány pozitív és normatív megközelítése tekintetében eltérő megítélések vannak, számos vita bontakozott ki a különböző közgazdasági iskolák képviselői között. A 2008-as világgazdasági válság hatására azonban a közgazdasági elméletben és a gazdaságpolitikai gyakorlatban is mélyreható változásoknak lehettünk tanúi. Az általános szemléletbeli változást a korábbi neoliberais megközelítéshez a 2008-as válságon túlmenően a 2020-as évben kezdődő COVID-19 járvány okozta válság tovább fokozta.

¹ PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügy Tanszék, elemző, KBC Securities

² Egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügy Tanszék

³ Heller Farkas (1926): Etikai tudomány-e a közgazdaságtan, Aula Kiadó, Budapest

Habár a könyvet 2015-ben publikálták, elméleti és gyakorlati relevanciája egyáltalán nem csökkent, a könyvben tárgyalt kérdések továbbra is rendkívül aktuálisak és szélesebb társadalmi szempontból is fontosak.

A könyv három nagy fejezetre osztható:

1. A banki tevékenység filozófiai megközelítése
2. A banki etika elmélete: felfogások és kritikák
3. A rideg valóság és a banki etika kritikája

Ezen fejezetek fontosabb megállapításait sorra mutatjuk be.

I. A BANKI TEVÉKENYSÉG FILOZÓFIAI MEGKÖZELÍTÉSE

A könyv elméleti és gyakorlati kiindulópontja a 2008-as világválság és az összeomlás mögötti tényezők vizsgálata. Az összeomlás mögött álló sub-prime hitelezés, mint elsődleges kiváltó ok, sok év távlatából több következtetést is enged levonni. Ezek közül a legfontosabb a felelős hitelezés és a szabályozás kérdésköre. A közgazdászok, illetve a szakirodalom jelentős része a bankokat okolja a válság kirobbanásért, elsősorban azzal, hogy nem folytattak prudens tőkeallokációt, és túlzott mértékű kockázatokat vállaltak fel ezzel. Ezt a két meghatározó – a válságot okozó – tényezőt a későbbiekben részletesebben tárgyalja a könyv.

Filozófiai szempontból lényeges kiemelni, hogy ez a válság nem kizárólag pénzügyi jellegű, hanem annál tágabb, bizalmi eredetű válság volt. Ennek a bizalmi eredetnek a kihangsúlyozása azért fontos, mert a bankok több szempontból is különleges intézmények: a banki létezés és alapvető működése a bizalomra épül, egymással számos tranzakciót bonyolítanak le, végül, de nem utolsósorban a hatékony tőkeallokáció – hitelezés – révén elősegítik a gazdaság növekedését.

A 2008-as pénzügyi válság azonban alapjaiban felforgatta ezt a rendszert, súlyos reálgazdasági következményeket okozva. Makrogazdasági szempontból ezek a gazdasági visszaesésben – GDP-csökkenésben – mutatkoztak meg, társadalmi szempontból azonban a legsúlyosabb következmény a munkanélküliség drasztikus megemelkedése volt.

A banki tevékenység és a társadalom kapcsolatát jól szemlélteti az alábbi statisztika: 1986-ban a lakossági hitelállomány a teljes elkölthető jövedelem 80%-án állt, ami egy stabil növekedés következtében 2000-re 100% körülire nőtt, 2007-re azonban a növekvő dinamikának köszönhetően az eladósodottság a teljes elkölthető jövedelem 140%-ára növekedett. Ez a lakossági adósságállomány 2,5 billió dollárt jelentett. Szintén érdekes adat, hogy a hitelkártya adósság 1989 és 2001 között megháromszorozódott, 238 millió dollárról 692 millió dollárra, 2008-ra pedig 937 millió dollárra emelkedett. Ezek a számok azt is jelentik, hogy a bankok és a gazdaság, illetve a társadalom közötti viszony kölcsönösen összefonódott, egymásra jelentős hatással bírt. A könyv lényeges filozófiai

megállapítása ezzel a jelenséggel kapcsolatban a következő: A pénz társadalomformáló ereje minden tevékenységben megmutatkozik.

A szerző a fejezet végén megállapítja, hogy az amerikai tapasztalatok alapvetően egy etikai kudarcra vezethetők vissza. Ez az etikai kudarc pedig a gyakorlatban a következőket jelenti: felelőtlen hitelezés, a hitelfelvevők helyzete iránti érzéketlenség és érdektelenség, valamint az átláthatóság teljes hiánya.

A könyv empirikus kutatásában a bankok magatartását, azok mindennapi tevékenységeit elemzi annak érdekében, hogy megvizsgálja a tevékenységüket meghatározó elveket és értékeket. A hangsúly azokon a területeken volt, amelyek az ügyfeleket közvetlenül érintették, hiszen ez az a terület, ahol tanúsíthatják az etikai alapállásukat.

A stabil bankrendszer nélkülözhetetlen eleme a modern gazdaságoknak és a mai társadalomnak.⁴ A bankok központi szerepet töltenek be az élet minden területén. Eme alapvető jellemző miatt volt a társadalomra nézve szinte „pusztító” hatású a 2007-2009 közötti hitelválság, mivel a bankok, a gazdaság és társadalom között nagyfokú volt az egymásra utaltság, kölcsönös függés. Mivel a társadalom szinte minden tagja függ a bankrendszertől, emiatt is fontos, hogy a bank mennyire végzi etikusan a tevékenységét.

A kérdés pedig inkább az, hogy amennyiben a bankokat nélkülözhetetlen elemeknek tekintjük a társadalomban, akkor a bankoknak morális felelősségük is van-e az ügyfeleik, illetve a velük kapcsolatban állókkal szemben?

A történelem során sok gondolkodó, filozófus foglalkozott a pénz fogalmával, illetve a bankok működésével is, meghatározva, hogy mi az, amit szabad és mi az, amit nem szabad tenniük (pl. kamat fogalma). A bankok működésénél megfigyelhető, hogy az etikai normák nem egy kizárólagos irányzat megközelítése szerint, hanem azokból egyes elemeket kiragadva jelennek meg a banki működésben.

A kamat fogalma például évszázadokon, sőt évezredekken keresztül konfliktusokat szült. Mindez azzal a kérdéssel kezdődik, hogy egyáltalán lehet-e kamatot kérni/szedni a pénzre, amennyiben pedig igen, akkor milyen mértéktől számít ez uzsorának. A középkorban például tiltott volt az uzsora, valamint a korai időszakokban maga a kamatfizetés is. Azonban fontos megjegyezni, hogy az uzsora fogalma is mást jelentett abban az időszakban, és az kétségtelen (a szerző állítása),

⁴ Ugyanakkor ezt a gondolatot, ami a bankok központi, illetve nélkülözhetetlen szerepére utal, érdemes megvizsgálni. Amennyiben ezt az alapfelvetést kritika éri, miszerint szerepük nem nélkülözhetetlen, az további morális kérdéseket vet fel. Amennyiben ezt a kérdést a pénzügyi rendszer egészére vizsgáljuk, akkor az alternatív fizetési rendszereket, illetve a kriptovalutákat is értelmezni szükséges, ugyanakkor erre a kérdéskörre a könyv nem tér ki.

hogy a banki működés nem lett volna lehetséges az uzsora fogalmának áttranszformálása nélkül.

A kamatszedés tilalmához kapcsolódóan azonban fontos megérteni annak vallási alapjait is, amelyek például az Ószövetségben gyökereznek⁵. Emellett persze sok más hivatkozás található még a Bibliában a Mózesi törvények között. Ezek elsőre ellentmondásosnak is tűnhetnek, azonban a kamatszedés tilalma mellett az „idegenek”⁶-tól az Ószövetségi törvény is engedélyezte a kamatszedést.

A könyv az Újszövetségből is idézi Lukács evangéliumát⁷. A szerző kitér arra, hogy az Első Niceai zsinat (Kr. u. 325.) szintén tiltotta a kamatszedést.

A kérdéskört többek között Arisztotelész is vizsgálta Politika című műben, illetve Aquinói Szent Tamás és Kálvin János is. Amennyiben elfogadjuk a kamatszedést, mivel a bankok fő bevétele és költsége is a kamathoz kapcsolódik, a profitra való motiváció szintén morális kérdéssé válik, azaz a profitkérdés egyben morális kérdés is.

E kérdéskör tekintetében a könyv lényeges álláspontja, hogy az önérdék nem azonos az önzőséggel⁸. Az önérdék az egyéni igények kielégítését célozza, míg az önzőség a kapzsisággal párosulhat. Az önérdék követése, az egyéni igények kielégítése és az önzőség szétválasztása, amely mások kihasználásával is jár, nagyon fontos.

2. A BANKI ETIKA ELMÉLETE: FELFOGÁSOK ÉS KRITIKÁK

A könyv második fejezete az etikát a banki termékeken és szolgáltatásokon, illetve a banki magatartáson és a szabályozáson keresztül mutatja be.

⁵ Leviták könyve 25:35-41 “Ha veled élő testvéred nyomorba jut és nincs biztosítva a megélhetése nálad, akkor segítsd úgy, mint az idegent és a vendéget, s maradjon veled. 36 Ne vondd meg tőle a munkát, ne végy tőle kamatot, hanem féld Istenedet, hogy testvéred elégedélhessen melletted. 37 Ne kölcsönözz neki pénzt azért, hogy hasznot húzz belőle, sem pedig ételt, hogy kamatostul kapd vissza. 38 Én vagyok az Úr, a ti Istenetek, aki kihoztalak benneteket Egyiptomból, hogy nektek adjam Kánaán földjét, és Istenetek legyek. 39 Ha testvéred akkor szegényedik el, amikor ki van neked szolgáltatva, és eladja magát neked, ne terheld a rabszolga munkájával. 40 Inkább úgy legyen nálad, mint a zsellér vagy a vendég, s dolgozzék neked a jubileumi évig. 41 Akkor menjen el gyermekeivel együtt, térjen vissza nemzetségéhez, és kapja vissza atyáinak birtokát”
Második Törvénykönyv 23:19-21 „Ne vidd semmiféle fogadalmad (teljesítésére) kéjelgésnek díját vagy kutyának árát az Úr, a te Istened házába. Mert az Úr, a te Istened szemében mindkettő utálatnak tárgya. 20 Testvérednek ne adj kamatra sem pénzt, sem élelmet, sem egyebet, amit kamatra szokás kölcsönözni. 21 Az idegentől kérhetsz kamatot, de testvéredtől ne fogadj el kamatot, s az Úr, a te Istened megáldja kezed minden munkáját azon a földön, amelyre bevonulsz, hogy birtokodba vedd.”

⁶ Az értelmezés szerint azonban a kifejezés a nem zsidó származásúakra vonatkozott.

⁷ Lukács: 19:23-26 „Miért nem adtad hát oda pénzedet a pénzváltóknak, hogy megjövet kamatostul kaptam volna vissza? 24 Ezzel a körülállókhoz fordult: Vegyétek el tőle a minát, és adjátok oda annak, aki tíz minát kapott. 25 Azok megjegyezték: Uram, neki már tíz minája van. – 26 Mondom nektek, hogy akinek van, az kap, akinek meg nincs, attól azt is elveszik, amije van.”

⁸ Anthony Flew: „self interest is not identical with selfishness”

A bank számára a legértékesebb „tőke” a bizalom. A banki tevékenység egésze a bizalomra épül. A bank mint intézmény a különböző ügyfelekhez (lakosság, vállalatok, állam) a banki termékeken és szolgáltatásokon keresztül kapcsolódik. A banki lét alapvető feltétele, hogy az intézmény a betétek, illetve a hitelek menedzselése mellett a fizetési forgalom bonyolításával is foglalkozzon. Ezenkívül számos egyéb – elsősorban befektetésekkel kapcsolatos – funkciókat is ellát egy bank.

A kategorizált banki termékek és szolgáltatások legmeghatározóbb jellemzőit az I. számú táblázatban mutatjuk be.

I. táblázat: Banki termékek / szolgáltatások alapvető jellemzői és etikai aspektusa

Termék/szolgáltatás megnevezése	Pozitív megközelítés melletti alapvető jellemző	Etikai megközelítés melletti értelmezés
Betétek	Meghatározó forrás oldali elem. A banki mérlegben nem a saját tőke, hanem az idegen források (döntően betétek) a dominánsak.	A betét a bank, mint intézmény iránti bizalom egyik elsődleges ismérve.
Lakossági hitelek	Meghatározó eszköz oldali elem. Árazása a banki jövedelmezőséget befolyásolja.	A hitelek árazása és az értékesítés elvei meghatározzák, hogy tisztességes-e a banki üzletpolitika.
Vállalati hitelek		A hitelek árazása a reálgazdaság támogatása szempontjából releváns. A finanszírozni kívánt terület/ágazat felvet etikai kérdéseket.
Befektetési banki tevékenységek	A befektetési banki tevékenység meghatározó tevékenység az alapvető bankfunkciókon túlmenően.	A befektetések és a finanszírozások hatásvizsgálata felvet etikai kérdéseket.

Forrás: Szerzők saját készítése Villa (2015) alapján

A betét egy egyszerű terméknek tűnik, azonban a bankok termékkínálatát nézve rengetegféle betéti lehetőséggel lehet találkozni, amelyekben a kevésbé hozzáértő ember könnyen elveszhet. Az ügyfélhez való hozzáállás itt is kulcskérdés. A betéteknél nemcsak az ár, hanem a bizalom is számíthat (melyik

intézménynél helyezzük el a megtakarításunkat), valamint egyáltalán nem igaz, hogy kizárólag az ár alapján (a betétek után járó kamat alapján) választanának betétet az ügyfelek.⁹

Itt kerül a képbe a reputáció kérdése is. Annak ellenére, hogy a banki kockázatoknál alapvetően a piaci, a hitel és a működési kockázatokra szoktunk gondolni, a bank működése szempontjából a reputáció és az azzal járó kockázat ugyanennyire fontos. Ez különösen éles helyzetekben tapasztalható, a tőkepiacok jók közvetíthetik a részvényárfolyamon keresztül a bank iránti bizalmat. A 2008-as válság során is a bizalom elvesztése azonnal tükröződött a részvényárakban, pontosabban azokból lehetett elsődleges megállapítani a reputáció/bizalomvesztést.

A termékek esetében két szempont meghatározó, az egyik a termék árazása, a másik a termék értékesítése (sales). Nyilvánvalóan a termékek árazása a banki jövedelmezőség egyik kulcsfontosságú kérdése, azonban egy hiteltermék túlárázása, vagy egy betéti termék alulárázása felvet bizonyos etikai, igazságossági problémákat.¹⁰

A termékek értékesítése (sales) során kiemelten fontos az az elv, hogy ne adjanak el olyan terméket az ügyfélnek¹¹, amely árthat neki és ezzel végső soron a banknak is. Alapvető kérdés az értékesítésnél, hogy az ügyfélnek egyébként valóban szüksége van-e arra a termékre, vagy kifejezetten arra a termékre van-e szüksége. Amennyiben ez nem teljesül, akkor a termék értékesítése alapvetően a bank érdekében áll, és nem az ügyfél érdekében.

A kizárólag a profitra történő összpontosítás, illetve a minél magasabb profitra való törekvés helyett az ügyfél valós érdekeit és szükségleteit kell figyelembe venni, ennek a megközelítésnek az érvényesítésében a vállalati kultúrának, a banki kultúrának kulcsfontosságú szerepe van.

Ebből a szempontból a megfelelő banki kultúra hozzájárulhat a kockázatok csökkentéséhez, hiszen lehet, hogy a bank kevesebb profitot fog tudni elérni, viszont az ügyfeleket magas szinten tudja kiszolgálni a valós igényeiknek megfelelően, egy esetleges válság során pedig a konzervatív hozzáállás alacsonyabb céltartalékokban, illetve kisebb hitelezési veszteségekben mutatkozhat meg.

⁹ Például a legtöbb hirdetés csak az árral foglalkozik, miközben az ausztrál Kangaroo Bank szerint ez csak 20-30 százalékban magyarázza a döntéseket.

¹⁰ Klasszikus probléma lehet, ha a kamatszint változása (például emelkedése miatt) a bank a kamatok változását (emelkedését) a hiteltermékeken azonnal és hasonló mértékben, a betéti termékeken viszont később (vagy egyáltalán nem) és/vagy kisebb mértékben érvényesíti.

¹¹ Az ügyfél szerepe is fontos. A Know Your Customer elv alapján fontos szerep jut az ügyfél korai megismerésének, már a számlanyitáskor, ezzel is csökkentve a kockázatokat (pl. pénzmosás).

Fenti elvek alkalmazása különösen fontos néhány rendkívül elterjedt hiteltermék esetében, elsősorban a hitelkártyáknál, a személyi kölcsönöknél és a lakossági jelzáloghiteleknél.

A hitelkártyák esetében különösen fontos lehet, hogy milyen megközelítéssel értékesíti azt a bank. A hitelkártyáknál például a bankok a leginkább rossz anyagi helyzetében lévő embereken „keresnek”, akik hónapról hónapra görgetik maguk előtt az adósságot (tipikusan nagyon magas kamat mellett), és nem tudják visszafizetni a teljes fennálló tartozást. Ráadásul az is egy fundamentális probléma, hogy a banki értékesítőn nagy nyomás van, hogy ezeket a hitelkártya termékeket „eladja”, meggyőzze a vevőket arról, hogy ez az ő érdeküket szolgálja. Azonban nem minden termék szolgálja az ügyfél érdekét akkor sem, ha a bank ezt állítja róla.

Egyes ausztrál és hongkongi bankoknál a fenti megközelítés miatt a személyi hitelezésben egyáltalán nincs hangsúly a hitelkártyákon, a hitelfortfóliónak csak egy kis részét teszik ki. Szinte többségében csak olyan ügyfeleknek adnak kártyát, akik mindig teljes egészében rendezik a hónap végén a tartozást. Emiatt alacsonyabb a profit, de alacsonyabb a kockázat is.

A 2008-as válság kirobbanásában a bankok legfontosabb „bűnös” terméke a jelzáloghitel volt, azon belül is az úgynevezett sub-prime hitelek. Itt a termékek mellett figyelembe kell venni a banki piac helyzetét is, ahol szintén meghatározó volt a „túlzott” verseny. Habár a verseny jótékony jellemzője a piacgazdaságoknak, annak túlzott mértéke viszont kevésbé jótékony, sőt bizonyos esetekben káros is lehet.

A magasabb profit hajszolása oda vezethet, hogy a bankok túlzott kockázatot vállalnak, és olyan ügyfeleknek is hiteleznek alacsony fedezettség mellett (akár a szóban forgó ingatlan értékének 100 százalékán vagy afeletti szinten), akik kockázati profilja ezt esetleg nem engedhetné meg.

Az ázsiai bankok között azonban szintén találni olyan példát, ahol a hitelezési verseny a bankok között nem a hitelezési feltételek lazításán keresztül valósult meg. Természetesen ennek az ára az alacsonyabb profitabilitás, viszont ezzel együtt fenntartható a nagyon magas portfólióminőség, és a rekordalacsony kockázati költség szint is.

A lakossági hitelezésen túl a vállalatfinanszírozásban is szem előtt kell tartani etikai szempontokat. A hitelezésben például a fenntarthatóság is kiemelt szerepet kell, hogy kapjon. Például Ausztráliában relatíve magas a bányák és bányacégek súlya¹², így jogosan merülhet fel a kérdés, hogy meddig és milyen mértékben lehet/érdemes/kell ilyen projekteket finanszírozni.

¹² A bányászat Ausztrália egyik legnagyobb ágazata. 2019-ben a GDP közel több mint egytizedéért volt felelős.

A befektetések területén „divatos” az úgynevezett ESG (Environmental, Social, Governance) megközelítés is, és a befektetések és a finanszírozások hatásvizsgálata ugyanúgy rendelkezik erkölcsi gyökerekkel.

Ezen kívül a könyv kitér ösztönzői rendszer fontosságára, mivel – különösen a traderek esetében – a rossz ösztönzői rendszer magas – túlzott – kockázatvállalást eredményezhet.

Ugyanakkor a banki kultúra az egyik legfontosabb tényező. Ha az etikát nézzük, megkerülhetetlen, hogy a belső működési szabályzat és különböző normák betartása az adott munkahelyen hogyan valósul meg. Különösen szimpatikus, hogy a tanulmányban a banki magatartási kódexben olyan fogalmak jelennek meg, mint az őszinteség, nyitottság és más emberek tisztelete. Emellett ennek a szabályoknak a betartása is fontos, például a nyílt kommunikáció az esetleges visszaélések során.

A könyv kitér szabályozási kérdésekre is. Jes Villa az ázsiai bankokra vonatkozó esettanulmányokat mutat be. Érdekes megállapítás, hogy a szabályoknak való nem megfelelés esetén például nem elsődleges a büntetés kiszabása, hanem a felügyelet egyrészt magyarázatot vár az adott banktól, másrészt egyes esetekben el is fogadhatja azokat. Természetesen kiugró vagy nagyobb „vétségek” esetén büntetések kiszabására is sor kerül.

A bankok és a felügyelet közötti hatékony együttműködés fontos eleme volt az elmúlt évtizedekben annak, hogy a hongkongi bankok a válságos szituációkban is helyt tudtak állni, a bankrendszer stabil maradt.

A szabályozást és a compliance-t akár utilitaristaként is le lehet írni Jes Villa megállapítása szerint. Elsősorban nem szükségszerűen az etikus viselkedés miatt van szükség rá, hanem a büntetések elkerülése és a reputáció fenntartása végett. Az etika pedig mindezen túl kezdődik.

A könyv megállapításai között szerepel a bankok felelősségtudatának csökkenése. Több bankár is egyetértett abban, hogy az ügyfél megismerése fontos, viszont a gyakorlat inkább azt mutatja, hogy mindez csak a számlanyitásig tart, onnantól kezdve sok esetben elvész a fókusz az ügyfélről, mindez pedig a az ügyfélkapcsolatok deperszonalizálásához vezethet. Illetve a nap végén ez mégiscsak ahhoz vezet, hogy mindössze a profitgenerálás céljából kezelnek egy ügyfelet.

A szerző által készített interjúk alapján az is kiderült, hogy mindaddig a bankok finanszíroznak bizonyos vállalkozásokat, amíg azokat a felügyelet nem tiltja meg. Viszont a morális értékek figyelembevételével komoly döntési problémákkal szembesülhetünk.

Érdekes példák hangzottak el a könyvben említett interjúk során:

- ◆ Elfogadja-e hitelkártyát egy bordélyház, amennyiben ez az adott országban legális a működése?
- ◆ Kaszinók mellé etikus-e ATM-et tenni?

Sokszor pedig hiába a jó hangzó kijelentések (Corporate Social Responsibility), ha mindez nem párosul az ott megfogalmazott elvek teljes mértékű betartásával. Egy ausztrál bank például korábban nyílt vállalást tett arra vonatkozóan, hogy otthon tartja a call centerét, azonban néhány évvel később mégiscsak Indiába szervezte ki, mivel ott olcsóbb. Tehát végezetül győzött a magasabb profit motivációja és a költségcsökkentés. A profitabilitás javulása azonban ebben az esetben a morális értékek sérülésén keresztül valósul meg, amelyet a szerző kiválóan mutat be a széleskörű banki felsővezetőkkel készített interjúiban.

3. A RIDEG VALÓSÁG ÉS A BANKI ETIKA

A könyv utolsó fejezetének meghatározó kérdéskörei a sub-prime válság etikai kudarc léte, illetve az értékpapírosítás hatásának vizsgálata. A két témakört a korábbi fejezetek elméleti rendszertana alapján vizsgálja. A szerző álláspontja, hogy a sub-prime hitelezés egy etikai kudarc volt. A sub prime hitelezést lehet utilitaristának tekinteni, viszont senki nem számolt azzal a következménnyel, hogy a várható negatív fejlemények felül fogják múlni a kezdeti pozitívumokat, azaz, hogy minél több embernek tudjon a bankrendszer lakást biztosítani.

Az önző profitorientált viselkedés a hitelezési sztenderdek lazulásához vezetett, amely így extra kockázatvállalással párosult, ennek eredményét pedig ismerjük: az óriási veszteségeket és a gazdasági világválságot.

A válságban, illetve a kialakulásáért felelős folyamatban egyértelmű szerepe volt az értékpapírosításnak is, illetve az újonnan megjelent CDO (Collateralized Debt Obligation) termékeknek.

Végezetül a szerző próbálja megválaszolni a könyv egyik legfontosabb kérdését: hogyan biztosítható a pénzügyi rendszeren belül a felelősségvállalás, a fair és transzparens működés?

A válasz egyik elkerülhetetlen eleme a banki alkalmazottak és főként a felsővezetés képzése a morális értékek szem előtt tartásával. Emellett természetesen a szabályozás is kiemelt szerepet kell, hogy kapjon. Továbbá fontos annak a felismerése is, hogy a bankok a RAP (Rational Actor Paradigm) elveinek megfelelően működjenek az önérdék bizonyos szintű csökkentésével. A szerző az empirikus kutatása során a Rational Actor Paradigm¹³ elveit használta fel a banki tevékenység vizsgálatához.

¹³ Ez megfeleltethető egy módosított utilitarista modellnek is. A modell alapelvei a következők: 1. humán racionalitás, 2. racionális viselkedés és értékmaximalizálás, 3. üzleti profit maximalizálás, 4. a hasznosság, mint morális jó értékmérője, 5. etikus üzletmenet, progresszív, de nem feltétlenül jól körülhatárolt jogokkal és kötelezettségekkel.

ÖSSZEFOGLALÓ

A bankok kritikus szerepet töltenek be a társadalomban, emiatt pedig az etikai értékeket figyelembe kell vennie a menedzsmeneknek, és megfelelő edukációval, valamint szabályozói korlátokkal biztosítani, hogy ne forduljanak elő csalások, visszaélések, és a társadalom számára káros és romboló üzletmenet.

A könyv célja, hogy bemutassa az erkölcsi felelősségvállalás fontosságát a bankszektoron keresztül, és tanulva a múltban elkövetett hibákból, egy stabilabb bankrendszert és megbízhatóbb, tisztességesebb banki működést eredményezzen. Mindebben a bankszabályozás szerepe megkérdőjelezhetetlen, azonban emellett a bankok belső működése, a banki kultúra legalább ennyire fontos. A könyvet olvasva ráébredhet az olvasó, hogyan tudja a bankrendszer a profitorientált megközelítés mellett valóban szolgálni is a társadalmat, hozzásegíteni az egyéneket céljaik megvalósításához (például lakásvásárlás, nyugdíj megtakarítás) úgy, hogy mindez az bank ügyfeleinél és magánál a banknál se eredményezzen túlzott kockázatvállalást. Hiszen a mérték egyben érték is.

Különösen érdekes, hogy mindezeket nem a nyugat-európai vagy amerikai bankrendszeren keresztül, hanem az ázsiai és ausztráliai bankokon mutatja be. Pont a kulturális különbségek és az eltérő szemléletmód ad hozzáadott értéket a könyvnek, arra ösztönözve az olvasót, hogy elgondolkodjon, milyen hasonlóságokat és különbségeket vél felfedezni például a kontinentális európai bankrendszerrel.

A könyv újfajta megvilágításba helyezi a banki működést, sorra hozva az etikus működésre olyan példákat az egyes banki termékek és szolgáltatások esetében, amelyek fontos iránymutatást jelenthetnek.

Sajnálatos módon a 2008-as válság utáni időszakban a koronavírus-járvány hozott törést a globális gazdasági növekedésben. Ugyan a bankrendszer a fejlett világban jól vizsgázott az elmúlt években, de új kihívások is jönnek, gondoljunk csak a technológiai fejlődésre, kriptovalutákra, digitális jegybankpénzre. A globális problémák megoldásában pedig szintén fontos szerep juthat a bankoknak is, mint a társadalmak és gazdaságok központi szereplőinek, még annak ellenére is, hogy például a kriptopénzek a decentralizáltság irányába mutatnak.

Időről időre tehát érdemes lehet visszanyúlni a múlt történéseihez és példáihoz, hogy azokból újabb következtetéseket tudjunk levonni a jelenre és jövő bankrendszerére vonatkozóan.

A gazdasági élet és az erkölcsi világ kapcsolata, amennyire elvitathatatlanak tűnik, olyannyira szült problémákat és konfliktusokat a különböző közgazdasági elméletekben. Az egyszerű kérdések mögött azonban bonyolult tartalom húzódik meg. Ha belegondolunk mindennapi tevékenységeinkbe, számos összefonódást találhatunk például a bankszektorral is, de a munkavállalás, vagy vállalkozás során

is. De ugyanúgy a vállalati tevékenységek során és az államigazgatásban is felmerülnek etikai kérdések. A gazdaság és az etika szoros kapcsolatáról, sőt a közgazdaságtan etikai tudomány mivolta mellett Heller Farkas is érvelt, akinek gondolataival például számos párhuzamot mutat Jes Villa értekezése is.

Jes Villa értekezésének célkitűzésével pedig mintha megfogadná a két világháború közötti időszak kiemelkedő magyar közgazdász tudósának alábbi szavait:

„...figyelmeztetni az ész fanatikusait arra, hogy az emberi szellem nemcsak észből, hanem erkölcsi törekvésből is áll, mely fejlődés folyamán érvényesülő relativitás, a változó történeti tényezők mellett is abszolút és elválaszthatatlan része az emberi szellemnek.” [Heller, 1926]